

– застосування змін в організаційній структурі державних холдингових компаній (зокрема, позбавлення підприємств права юридичної особи) та інші.

Проблема легалізації тіньових капіталів комплексна. Легалізація доходів, отриманих незаконним шляхом, або нео-податкованих, – лише невелика складова проблеми тіньової економіки, один зі способів детінізації економіки в цілому. Комплексне застосування вищезазначених заходів стимулюватиме процес детінізації економіки та зумовить процес легалізації доходів.

Проблему тіньової економіки слід розглядати значно ширше. Потрібно мати власну концепцію легалізації тіньової економіки з урахуванням наших економічних і соціально-політичних умов, особливостей прояву тіньової економіки. Багатоаспектність та розгалуженість проявів тінізації засвідчують безперспективність симптоматичних репресивних методів протидії у вигляді посилення контрольно-каральних функцій держави.

Ключовим чинником детінізації має стати формування мотиваційного нормативно-правового середовища, яке забезпечує високоефективну і прибуткову роботу легальної економіки. При цьому сталість економічного розвитку має забезпечуватися виключно засобами ринкового регулювання. Це сприятиме досягненню політичної і соціально-економічної стабільності в країні за умови підвищення престижу України серед інших країн та міжнародних організацій.

Лише здійсненням активних дій щодо детінізації економіки можна досягти бажаних результатів. Необхідно створити чіткий механізм міжвідомчої координації, ефективного і системного використання всіх наявних ресурсів і засобів розвідувальних, контррозвідувальних, правоохоронних, контрольних, фінансових та інших державних органів, потенціалу громадянського суспільства у вирішенні поставлених проблем.

Витіснення кримінальних та інших незаконних сфер тіньового економічного обігу має супроводжуватися впровадженням ефективних механізмів повернення до офіційного сектору економіки капіталів некримінального походження.

Висновки

Активні дії з боку держави, населення, органів влади, підприємців приведуть до зростання легалізації всіх секторів економіки, виробництва продукції, товарів, послуг. Аналіз показав, що питання детінізації має стати пріоритетним напрямом державної політики. Реалізація зазначених та інших заходів щодо подальшої детінізації сприятиме не лише формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки та суспільства в цілому, а й значному підвищенню конкурентоспроможності економіки та усуненню реальних загроз національній безпеці держави.

Список використаних джерел

1. Базиліук А.В. Тіньова економіка в Україні / А.В. Базиліук, С.О. Коваленко. – К.: НДІЕ Мінекономіки України, 1998. – 206 с.
2. Мандибур В.О. Тіньова економіка як об'єкт системного наукового дослідження / Мандибур В.О. – К., 1998. – 256 с.
3. Бурбело О.А. Детінізація економіки (організаційно-правові проблеми) монографія / О.А. Бурбело, М.М. Калашников. Луганськ РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. – 191 с.
4. Мазур І.І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук / Мазур І.І. – 40 с.
5. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія і практика: Монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 239 с.
6. Предборський, В.А. http://library.kpi.kharkov.ua/scripts/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=BOOK_PRINT&P21DBN=BOOK&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=full_print&C21COM=S&S21CNR=&S21PO1=O&S21PO2=O&S21PO3=M&S21STR= Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології [Текст]: монографія / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 614 с.
7. Варналій З. Шляхи детінізації економіки України та її особливості // Банківська справа. – 2007. – №2. – С. 56–66.
8. Послання Президента України до Верховної Ради України. 2012 рік «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» / Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. Київ. – 2012.

Ю.В. ТОПЧІЙ,

аспірантка, Науково-дослідний фінансовий інститут Академії фінансового управління Міністерства фінансів України

Формування інфраструктури кредитного ринку України

У статті проведено аналіз становлення і розвитку інфраструктури кредитного ринку України. Виявлено проблеми розвитку окремих інститутів вітчизняного кредитного ринку та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: кредитний ринок, інфраструктура, інститут.

В статье проведен анализ становления и развития инфраструктуры кредитного рынка Украины. Выявлены проблемы развития отдельных институтов отечественного кредитного рынка и предложены пути их решения.

Ключевые слова: кредитный рынок, инфраструктура, институт.

Analysis of establishment and development of infrastructure of credit market in Ukraine is made in the article. Some problems of development of some native institutions of credit market are found and ways of its further solution are suggested.

Keywords: credit market, infrastructure, institution.

Постановка проблеми. Впродовж останніх двох десятиліть в Україні відбуваються активні процеси формування та розвитку вітчизняного кредитного ринку, що потребують створення його адекватної інфраструктури. При цьому особливого значення набуває необхідність системного аналізу кожного інституту інфраструктури кредитного ринку для досягнення ефективного функціонування національної економічної системи.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У вітчизняній науковій літературі переважають дослідження окремих інфраструктурних інститутів кредитного ринку. Дослідженням проблем становлення та розвитку банківської системи України займалися такі вчені, як О. Барановський, О. Васюренко, О. Дзюблюк, Б. Луців, С. Лаптев, М. Савлук, Т. Смовженко, П. Сохань та інші. Питанням діяльності кредитних спілок присвячені праці В. Гончаренка, Р. Коцовської, Л. Молдавана, Г. Терещенко, А. Оленчика тощо. Різні аспекти недержавного пенсійного забезпечення розглядаються у працях В. Гейця, Е. Лібанової, Б. Надточій, М. Папієва, І. Саханя, С. Юрія тощо. Проблеми розвитку вітчизняного страхового ринку перебували в сфері наукових інтересів таких вчених, як В. Базилевич, О. Барановський, С. Осадець, А. Таркуцяк, Ф. Фурман та інші. Окремі аспекти факторингу досліджувалися такими науковцями, як О. Береславська, І. Бланк, Н. Внукова, В. Гриценко, М. Олексієнко, Ю. Попов.

Метою статті є аналіз особливостей становлення інфраструктури кредитного ринку України та визначення напрямів її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вітчизняних наукових праць щодо функціонування кредитного ринку свідчить, що термін «інфраструктура кредитного ринку» вітчизняними дослідниками не використовується. На нашу думку, під інфраструктурою кредитного ринку слід розуміти комплекс кредитно-фінансових інститутів, які забезпечують його функціонування. Інфраструктура кредитного ринку є ланкою, що зв'язує кредиторів і позичальників.

Виходячи з наданого нами визначення більш детально розглянемо інфраструктуру вітчизняного кредитного ринку. До фінансових інститутів інфраструктури кредитного ринку належать: Національний банк України, комерційні банки, небанківські фінансово-кредитні інститути (кредитні спілки, фінансові компанії, інвестиційні фонди, ломбарди, страхові компанії, факторингові компанії, недержавні пенсійні фонди, бюро кредитних історій, рейтингові агентства).

В Україні основне місце на кредитному ринку посідають банки. Станом на 01.01.2012 ліцензію Національного бан-

ку України на здійснення банківських операцій мали 198 банків (194 установи – у 2010 році, 197 – у 2009 році, 198 – у 2008 році, 198 – у 2007 році, 193 – у 2006 році, 186 – у 2005 році) [4]. Незважаючи на те що змінюються учасники ринку, кількість зареєстрованих банків упродовж останніх семи років фактично не змінюється.

Щодо рівня розвитку банківської системи, то до початку фінансової кризи 2008 року вітчизняна банківська система розвивалася прискореними темпами. Погіршення макроекономічної ситуації в країні наприкінці 2008 року суттєво позначилося на темпах її зростання. Втім в інфраструктурі кредитного ринку, як і раніше, банкам належить ключове місце, оскільки вони акумулюють значну частину кредитних ресурсів, надають повний комплекс фінансових послуг і безпосередньо впливають на ринкову кон'юнктуру й економічне зростання.

Важливим підґрунтям економічного зростання є розширення спектра фінансових послуг через визнання ролі небанківських фінансових установ, які володіють внутрішніми інвестиційними ресурсами, необхідними для вітчизняної економіки. Певною мірою нерозвиненість інфраструктури кредитного ринку пов'язана з недосконалістю вітчизняного законодавства, відсутністю довіри населення до інших, ніж банки, фінансових інститутів. Як наслідок, окремі фінансові інститути в Україні практично не працюють, інші – перебувають на етапі становлення.

До 2008 року активно діяли на кредитному ринку кредитні спілки – фінансові установи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг (на кінець 2008 року налічувалося 829 кредитних спілок (КС), 800 КС – у 2007 році, 764 КС – 2006 року, 723 КС – 2005 року). Однак починаючи з 2008 року їхня кількість скоротилася і на кінець 2010 року становила 659 одиниць, що пояснюється істотним погіршенням фінансового становища кредитних спілок за 2009–2010 роки, суттєвим зниженням показників платоспроможності та ліквідності. На кінець 2011 року, як і раніше, більшість кредитних спілок об'єднують відносно невелику кількість членів – до 1000 осіб, загальний обсяг активів кредитних спілок зменшився, також зменшилися внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки та кредити, надані членам кредитних спілок. Згідно з даними Держфінпослуг, розмір активів кредитних спілок на кінець 2010 року становив 3432,2 млн. грн., що становить 56,6% докризового рівня 2008 року [1].

Найбільш розвинута мережа кредитних спілок у США, Канаді, Англії. В Україні через вузьку спеціалізацію щодо напрямів використання фінансових ресурсів, накопичених за рахунок заощаджень своїх членів, а саме – надання кредитів та ощадних послуг своїм членам, кредитні спілки не посідають важливого місця на кредитному ринку. Фінансова криза 2008 року довела, що порівняно з іншими небанківськими фінансовими установами кредитні спілки виявилися найбільш вразливими до проявів кризи та найменш спроможними щодо її якнайшвидшого подолання.

Одним із вагомих джерел фінансування економіки та багатьох інвестиційних проектів у промислово розвинених країнах є страхові компанії. Страхові послуги покликані задовольнити фундаментальну потребу людини – потребу в безпеці. Проте в умовах формування ринкової економіки зростає роль страхування як одного зі способів концентрації заощаджень фізичних та юридичних осіб, ефективного їх використання.

Упродовж останніх років спостерігаються тенденції розвитку страхового ринку України, що супроводжується збільшенням кількості страхових компаній, збільшенням обсягів страхових операцій, розширенням спектра страхових послуг тощо. На початок 2011 року в Україні налічувалося 456 страхових компаній (СК) (450 СК – 2009 року, 469 СК – 2008 року, 446 СК – 2007 року, 411 СК – 2006 року). Незважаючи на те що страховий ринок демонструє стійке зростання капіталу та обсягів активів, потужність страхових компаній не задовольняє вимоги реальної економіки нашої держави.

Інші фінансові інститути в Україні менш розвинуті. Наприклад, така складова інфраструктури кредитного ринку, як ломбард (кредитна установа, що надає грошові споживачікі позики під заставу рухомого майна) [2, с. 348], порівняно з банками, кредитними спілками займає меншу частку на вітчизняному ринку кредитування, однак у зв'язку з простою процедурою оформлення ломбардного кредиту користується попитом у населення.

Розвиток вітчизняної ломбардної справи почався після проголошення незалежності України і остаточно сформувався близько десяти років тому. Перший недержавний ломбард – повне товариство «Заставне товариство «Скарбниця» – розпочав свою діяльність в Україні у 1992 році, згодом організувалися інші великі мережеві оператори. Сьогодні спостерігається зростання як кількості ломбардів, так і загальних обсягів кредитування: у 2007 році до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 309 ломбардів, в 2008 році – про 314, у 2009 році – про 373, у 2010 році – про 426 установ [1]. Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб: вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів, виконують своєрідну функцію соціально-економічних стабілізаторів в умовах будь-яких економічних змін.

Особливо актуальний для України розвиток факторингу: вітчизняні суб'єкти господарювання в процесі свого динамічного розвитку потребують систематичного беззаставного фінансування поставок з відстрочкою платежу для забезпечення поточної діяльності, спрямованої на збільшення обсягів продажів. В Україні факторингові операції почали застосовуватися в 90-ті роки ХХ ст. на основі запозиченого світового досвіду фінансової діяльності, однак фактично розвиток вітчизняного ринку факторингу починається лише з 2001 року.

Сучасний факторинг – це комплекс фінансових послуг, що надається клієнту компанією-фактором або банком в обмін на уступку дебіторської заборгованості, який включає в себе

фінансування поставок продукції, страхування кредитних ризиків, роботу з дебіторською заборгованістю. В останні роки в Україні спостерігається динамічний розвиток фінансових компаній, які мають право надавати факторингові послуги: у 2008 році було створено 47 компаній, в 2009 році – 64, у 2010 році – 78, станом на 30.09.2011 – 99 компаній [1].

Незважаючи на позитивну динаміку, на відміну від розвинених країн світу в Україні найбільшими операторами на ринку факторингу є не факторингові компанії, а банки. За підсумками 2010 року лідерами з надання послуг факторингу були: Укресімбанк, Укрсоцбанк, Сведбанк, «Райффайзен Банк Аваль», Credit Agricole. На їхню частку припадає 87% від загального обсягу операцій (при цьому в найбільшого оператора – Укресімбанку – майже половина). Втім спеціалізованих факторингових компаній на вітчизняному кредитному ринку небагато.

Щодо такого інституту кредитного ринку, як недержавні пенсійні фонди (НПФ), то він в Україні не набув розвитку порівняно з такими країнами, як США і Великобританія, де вони створюються приватними та державними корпораціями, фірмами та підприємствами для виплати пенсій і допомоги робітникам і службовцям. У НПФ акумулюються на тривалі строки значні суми коштів, які інвестуються переважно в цінні папери, що обертаються як на національному, так і на міжнародних фінансових ринку.

Незважаючи на те що протягом останніх років в Україні збільшується кількість НПФ (станом на 31.12.2010 у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 101 НПФ (108 НПФ – 2009 року, 110 НПФ – 2008 року, 96 НПФ – 2007 року), вони не працюють на повну потужність, що пояснюється нерозвиненістю фондового ринку. Крім того, система недержавного пенсійного забезпечення обтяжена ризиками, які не сприяють формуванню капіталізованих і забезпечених довічних заощаджень як ресурсної бази населення для отримання доходу після досягнення пенсійного віку.

Слушною є думка І.І. Приймак, що для створення ефективної та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно провести ряд заходів на державному рівні: розширити напрями інвестування пенсійних активів; уніфікувати порядок оцінки пенсійних активів та визначення розміру пенсійних накопичень; запровадити міжнародні стандарти інвестиційної діяльності та звітності для суб'єктів системи накопичувального пенсійного забезпечення; реалізувати додаткові заходи у сфері захисту коштів учасників системи накопичувального пенсійного забезпечення від знецінення та інших ризиків [3, с. 49].

Необхідним інструментом регулювання правовідносин, що виникають у сфері виконання кредитних зобов'язань, є бюро кредитних історій (далі – БКІ). В Україні процес створення БКІ розпочався у 2003 році, а перше бюро було створено у 2004 році. Згідно з даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в Україні станом на 01.02.2012 в Україні зареєстровано сім БКІ.

Майже за сім років функціонування на вітчизняному кредитному ринку система БКІ в Україні загалом сформувалася. Поступово зростає кількість БКІ та удосконалюються принципи їх роботи. Найголовніше – бюро відходять від тенденції суто зберігача інформації і надають споживачам більший спектр послуг. Однак, незважаючи на певні здобутки, на сьогодні БКІ не стали потужною невід'ємною частиною інфраструктури кредитного ринку. Це пояснюється тим, що БКІ – це порівняно нове і «нестале» явище на вітчизняному кредитному ринку. Внаслідок того що вітчизняні БКІ функціонують лише з 2004 року, вони ще не встигли акумулювати значні обсяги інформації у порівнянні з подібними фінансовими інституціями розвинених країн світу. Цінність інформації, якою володіють вітчизняні БКІ, іноді не надто висока: бюро не володіють достатньою достовірною інформацією про недобросовісних позичальників. Тому з метою одержання повної інформації про позичальника з одного джерела доцільно в Україні створити, поряд із незалежними БКІ окремих банків, Національне бюро кредитних історій – єдину базу даних кредитних історій. Також необхідне впровадження заходів щодо захисту приватної інформації щодо позичальників та захисту прав кредиторів.

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки щодо інфраструктури кредитного ринку України:

- в інфраструктурі вітчизняного кредитного ринку провідну роль відіграють банки, однак важливим підґрунтям економічного зростання є розширення спектра фінансових послуг через визнання ролі небанківських фінансових установ;
- одним з основних чинників, який впливає на розвиток фінансових інститутів вітчизняного кредитного ринку, є недосконалість нормативно-правової бази: законодавча база суперечлива, норми окремих нормативно-правових актів не

узгоджуються між собою, подекуди відсутнє однозначне трактування понять, у ломбардній справі взагалі відсутній законодавчий акт, яким би комплексно врегульовувалися найважливіші питання їх діяльності. Тому для подальшого розвитку кредитного ринку необхідне вдосконалення нормативно-правової бази;

- кредитний ринок кожної країни формується під впливом національних чинників, зокрема довіри населення до того чи іншого інституту, наявність конкуренції у наданні певних фінансових послуг та їх вартість. Тому доцільно реалізовувати довготермінові заходи відновлення довіри населення країни до фінансово-кредитних інститутів, підвищення рівня кредитної культури суб'єктів господарювання щодо певних послуг і їх переваг, збільшення і покращення асортименту фінансових послуг, зниження вартості на окремі послуги тощо;

- чинниками, які гальмують розвиток кредитного ринку, є й низький рівень капіталізації банків, страхових компаній тощо, непрозорість ринку (недостатня прозорість фінансової звітності, випадки шахрайств з боку небанківських кредитних інститутів), що потребує поміркованої політики щодо підвищення рівня капіталізації, забезпечення прозорості діяльності учасників кредитного ринку.

Список використаних джерел

1. Звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
2. Івасів Б.С. Гроші та кредит: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008.
3. Приймак І.І., Коптюк О.О. Оцінка стану та прогноз розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Інноваційна економіка. – 2012. – №2. – С. 46–50.
4. Сайт Національного банку України [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

О.О. РЕВЯКІН,
аспірант, Європейський університет

Удосконалення соціально-економічного механізму мотивації детінізації підприємницької діяльності малих та середніх підприємств

У статті визначені типові форми тінізації підприємницької діяльності в різних сферах економіки, обґрунтований організаційно-економічний механізм зниження рівня тіньової діяльності на базі: удосконалення системи обліку підприємницької діяльності та спрощення організаційних процедур реєстрації нових підприємницьких структур, зниження податкового тиску і

залучення тіньових капіталів в офіційну економічну діяльність України.

Ключові слова: *тіньова економічна діяльність, механізми зниження рівня тіньової діяльності, податковий тиск.*

В статье определены типичные формы тенизации предпринимательской деятельности в различных сфе-